

A magyarországi roma népesség számának alakulása és területi sajátosságai a legutóbbi népszámlálási és becsült adatok tükrében

Number and spatial characteristics of Hungarian Roma population on the basis of recent census and estimated data

Dr. Pénzes János

Debreceni Egyetem TTK Társadalomföldrajzi és Területfejlesztési Tanszék
E-mail: penzes.janos@science.unideb.hu

Dr. Pásztor István Zoltán

Debreceni Egyetem Kossuth Lajos Gyakorló Gimnáziuma és Általános Iskolája
E-mail: pasztor.istvan@science.unideb.hu

Balázs Dóra

Debreceni Egyetem TTK Társadalomföldrajzi és Területfejlesztési Tanszék
E-mail: balazsdora94@gmail.com

Kovács Dávid

Debreceni Egyetem TTK Társadalomföldrajzi és Területfejlesztési Tanszék
E-mail: kovacs.david990327@gmail.com

Absztrakt

A tanulmány a magyarországi roma népesség lélekszámának és arányának legutóbbi részletes területi adatsorait vizsgálja. Ennek részeként két eltérő klasszifikációs megközelítés – a népszámlálások önbevallási adatainak és az önkormányzatok által adott becsült értékek – összehasonító elemzése történik, két időmetszetben a 2010-es évek utáni időszakra koncentrálva. A két eltérő aspektusú adatsor több esetben egymásnak ellentmondó területi folyamatokat sejtet.

A népszámlálási adatok esetében csökkenés mutatkozott a cigányság össznépességében, míg a becsült adatok tükrében szerényebb létszám-, és valamivel jelentősebb aráynövekedés látszik. A becsült adatok alapján a hazai cigányság regionális súlya tovább emelkedett Északkelet-Magyarországon és Budapesten, míg a Dél-Dunántúl esetében valamelyest mérséklődött, azonban ezt a népszámlálási adatok nem támasztják alá. A járássokban bekövetkezett lélekszámváltozás alapvetően a nagyobb roma népességarányú térségek további gyarapodására utal a becsült adatok alapján. A népszámlálási adatai alapján hasonló térbeli mintázat alakítható, ugyanakkor a két adatforrás közötti különbség megnövekedett. A számítások alapján az alacsonyabb közigazgatási rangú, kisebb lélekszámú települések részesedése növekszik nagyobb mértékben a hazai cigányság

földrajzi elhelyezkedése kapcsán mindkét adatforrás szerint, azonban Budapest növekvő szerepe is kiemelhető a becsült adatok fényében.

Kulcsszavak: etnikai folyamatok, etnikai klasszifikáció, népszámlálás, roma népesség

Abstract

The study examines the latest detailed territorial data sets on the number and proportion of the Roma population in Hungary. As part of this, a comparative analysis of two different classification approaches – self-reported census data and estimated values provided by local governments – is carried out, focusing on the period after 2010 in two time periods. The two data sets with different aspects suggest contradictory territorial processes in several cases.

In the case of the census data, there was a decrease in the total Roma population, while the estimated data show a more modest increase in numbers and a somewhat more significant increase in proportion. Based on the estimated data, the regional weight of the domestic Roma population continued to increase in Northeastern Hungary and Budapest, while it decreased somewhat in the case of Southern Transdanubia, however, this is not supported by the census data. The population change in the districts basically indicates a further increase in areas with a higher Roma population proportion based on the estimated data. A similar spatial pattern can be established based on the census data, but the difference between the two data sources has increased. Based on the calculations, the share of settlements with lower administrative rank and smaller populations is increasing to a greater extent in relation to the geographical location of the Roma population according to both data sources, however, the growing role of Budapest can also be highlighted in light of the estimated data.

Keywords: census, ethnic processes, ethnic classification, Roma population

Bevezetés

A hazai roma népesség¹ lélekszáma kapcsán többször is komoly diskurzus zajlott le a szakértők között (Ladányi–Szelényi 2000). Számos tanulmány járta körül a kérdéskört, amelyekben több antropológiai, etnográfiai, szociológiai, demográfiai és szociálgeográfiai aspektus bukkant merült fel, részben a szemléletmódból fakadóan eltérő megállapításokra jutva (Tátrai et al. 2017).

Jelen vizsgálat előzményeként a hosszabb időtávú lélekszám-változásokat egy korábbi tanulmányunkat már publikáltuk (Pénzes et al. 2018), kutatásunk folytatása mellett ugyanakkor néhány kapcsolódó gondolatmenetet indokoltnak tartunk (részben ismét) végig vezetni.

Tanulmányunkban egyrészt bemutatjuk a közelmúltban lezárult, a roma népesség lélekszámának becslésére vonatkozó kutatásunk eredményét, valamint összehasonlítjuk a legutóbbi népszámlálás települési részletességű adataival, melynek részeként néhány területi-települési sajátosságra is igyekszünk felhívni a figyelmet.

A magyarországi roma népesség lélekszámának alakulása

A hazai cigányság lélekszáma kapcsán számos, időnként egymástól jelentősen eltérő érték került közlésre az elmúlt évtizedek során. A nagy mértékű szóródás az időben egymáshoz közeli adatok esetében is komoly mértékű lehet, amelynek hátterében a különböző klasszifikációs megközelítések húzódnak meg (1. ábra).

A legtöbb szakmai állásfoglalás szerint az önbevalláson (autoidentifikáción) alapuló értékek jellemzően alacsonyabbak a más megközelítésen alapuló becslésektől, valamint fluktuáció is megfigyelhető az ide sorolható *népszámlálási adatokban*. Ez a jelenség azonban nem valamiféle hibának, hanem fontos társadalmi ténynek tekinthető (Ladányi–Szelényi 2004), mivel a népszámlálások esetében elmondható, hogy a vallási és nemzetiségi kérdésre a válaszadás nem kötelező. 2022-ben a népesség 13,7%-a nem válaszolt a nemzetiségi kérdésekre (ez szerény csökkenés 2011-hez képest, amikor a népesség 14,7%-a nem válaszolt az etnikai hovatartozást tudakoló pontokra (Tátrai 2014)). Az egymást követő népszámlálások összehasonlítását nehezíti továbbá, hogy a módszertan is átalakult (pl. a 2001-es censusban szerepelt a nemzetiségi kulturális kötődés megadásának lehetősége is, míg a rákövetkező népszámlálásokban ez már nem szerepelt, illetve változott a kettős-, vagy hármaskötődés megadásának opciója is) (Morauszki–Papp 2014). Emellett a népszámlálási adatok alacsonyabb értékéhez szintén hozzájárulhat, hogy a (census kérdései alapján is) homogénnek tekintett cigányság valójában számos alcsoportra tagolódik és a válaszadó nem feltétlenül tud azonosulni a leegyszerűsítő kategorizálással (Fosztó 1997; Szuhay 1997; Tátrai et al. 2017). Változó mértékben, de kihatnak az önbevallási adatokra az érintett időszak társadalmi viszonyai, valamint a diszkrimináció, a stigmatizáltság és a rasszista közbeszéd mértéke (Csepeli–Simon 2004; Ladányi–Virág 2009). Mindezek mellett a kérdezőbiztosok által végzett lekérdezés során

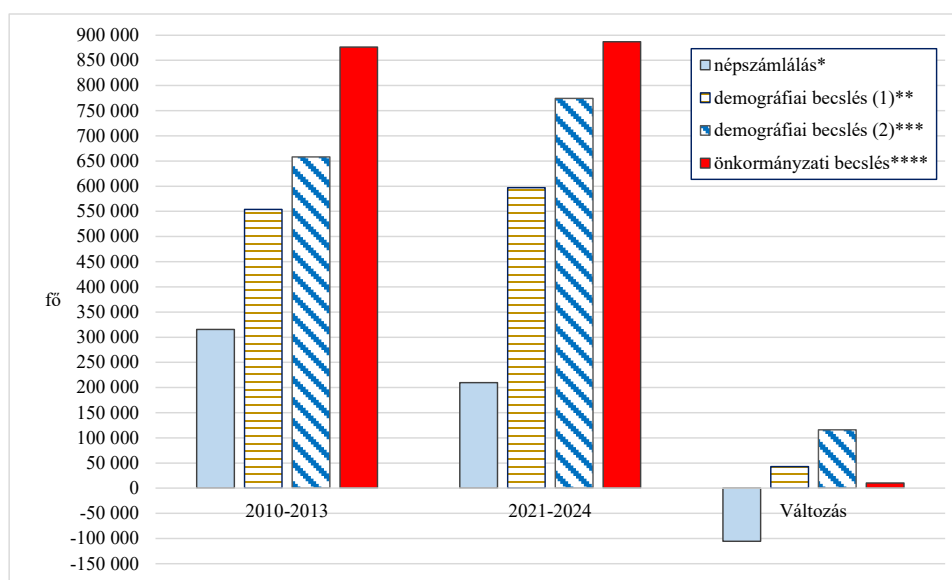
¹ Tanulmányunkban – korábbi saját és számos más szerző által jegyzett munkákhoz hasonlóan – a roma és cigány megnevezést szinonimaként használjuk.

is előfordul(hatot)t torzítás, amely a magát romaként meghatározó népesség létszámának további csökkenését eredményezte (Kapitány et al. 2014; Szabó 2022).

1. ábra

A hazai roma népesség lélekszámára vonatkozó adatok és becslések, valamint azok változása a 2010–2013-as és 2021–2024-es időszakban, fő

Data and estimates about the number of Roma in Hungary and their changes for the periods 2010–2013 and 2021–2024, head



Forrás: a *KSH népszámlálás (2011 és 2022); ** Kapitány et al. 2014 és Obádovics 2022; ***Hablicsek 2007 és Hablicsek et al. 2019; ****Pénzes et al. 2018 alapján saját szerkesztés

A Központi Statisztikai Hivatal Népeségtudományi Kutatóintézete (KSH NKI) *korrekciós becslést* hajtott végre a 2011-es népszámlálási adatokon annak érdekében, hogy csökkentse a jelentős eltérést az önbevalláson alapuló adatok és a szakértői külső becslések között (Kapitány et al. 2014; Szabó 2022). A több lépcsőben megvalósított becslés eredményeként kialakított “roma kötődésű népesség” koncepciója akár települési részletességű elemzésekre is alkalmas, emellett továbbvezetett értékei is közlésre kerültek (Obádovics 2022) – az 1. ábrán *demográfiai becslés (1)* elnevezéssel hivatkozunk ezekre.

A roma népesség lélekszámának becslése kapcsán kiemelt fontosságúak azok a – külső kategorizációnak (azaz heteroidentifikációnak) tekinthető – *népességi mintavételen alapuló vizsgálatok*, amelyek hazánkban elsősorban Kemény István szociológushoz és munkatársaihoz köthetők. E kutatások definíciója szerint cigány az, akit a nem cigány környezet különböző ismérvek (életmód, életvitel, antropológiai jelleg) és az együttélés tapasztalatai alapján cigánynak tart (Kemény–Jankó 2003; Kemény et al. 2004). Emre a módszertanra épül az adatok továbbszámításán alapuló *demográfiai becslés* (Hablicsek 2007) és annak aktualizálása (Hablicsek et al. 2019). Az 1. ábrán *demográfiai becslés (2)* elnevezéssel hivatkozunk a kapcsolódó adatokra. A roma népességre vonatkozóan

országosan jó megközelítést adó adatok területi felbonthatóságának korlátja azonban jelentősen behatárolja a térbeli elemzési lehetőségeket.

A becsült adatok sajátos módszertani csoportját jelentik azok a *felmérések, ahol a települési vezetőket, reprezentánsokat (illetve helyi szakembereket) kérdezik meg* a helyben élő roma lakosság számáról, arányáról. Ennek során tehát a Kemény István-féle megközelítésben feltett 'ki a cigány' kérdést módosított formájában használták. Cigány az, akit a (cigány vagy nem cigány) környezete különböző ismérvek (életmód, életvitel, antropológiai jelleg) és az együttélés tapasztalatai alapján cigánynak tart. Ez a megközelítés óhatatlanul szubjektív elemekkel tarkított, ugyanakkor az a lapfeltételezés szerint a helyi viszonyokat (feltételezhetően) jól ismerő személy releváns információkkal tud szolgálni az etnikai összetételre vonatkozóan (is). Ez a külső minősítési megközelítés alkalmas települési szintű adatsorok összeállítására, tehát előnye a területi elemzésekre való alkalmazhatóságban jelenik meg. Nem véletlen, hogy már 1984–1987-ben lezajlott az akkori tanácsok megkérdezésén alapuló – sokszor, a felmérésbe bevont Cigányügyi Koordinációs Bizottságok után CIKOBÍ-adatsornak nevezett – a datbázis összegyűjtése és Magyarország Nemzeti Atlaszában való publikálása az MTA FKI (Földrajztudományi Kutatóintézet) kollektívája munkájának eredményeként (Bassa et al. 1989; Kocsis–Kovács 1991; Kertesi–Kézdi 1998). A Magyarország Nemzeti Atlaszában Társadalom című kötetébe is bekerültek a Kárpát-Pannon térségre kiterjedő részletes területi adatok, amelyek az önkormányzatok megkérdezésén alapuló becsléseket jelentették (Kocsis–Tátrai 2021). Mindez azt is jelzi, hogy a módszer nemzetközi figyelmet is érdemelt, így a Szlovákiai Roma Atlasz (Mušinka et al. 2014; Atlas rómských komunít 2019), vagy a romániai SocioRoMap (Horváth–Kiss 2017). A hazai adatok a Debreceni Egyetem 2010–2013 között lezajlott felméréséből származtak, amelynek részleteit a következő fejezetben ismertetjük.

A különböző adatforrások alapján a 2010–2013-as időszakra vonatkozóan a hazai cigányság lélekszáma 315.600 fő és 876.600 fő közötti intervallumban szóródott (a 2011-es népességszámra vetítve országosan 3,18%-os roma népességarányt jelentett, míg a vizsgált módszerek közül legmagasabbnak bizonyult becsült adatok alapján 8,82%-os részesedés adódott). A két érték között közel 2,8-szeres különbség azonban a 2021–2024-es időszakra több mint 4,2-szeresre növekedett, mivel a népszámlálás 209.900 fős roma népességet összesített, míg az önkormányzati becslések alapján 887.000 főnyi cigányságot regisztráltak (ez egyben azt is jelentette, hogy a 2022-es census lakónépességszámára vetítve 2,19%-ra csökkent az előbbi alapján számított roma népességarány, míg utóbbi esetében 9,24%-ra nőtt részesedés).

A jelzett vizsgálatok alapján lényegesen magasabb roma létszámot és jelentős népességnövekedést lehetett feltételezni a 2010-es években (1. ábra). A roma népesség számára vonatkozó markánsan eltérő adatok hátterében a klasszifikáció különbségei húzódnak meg (Cserti Csapó 2008; Tátrai et al. 2017). Világosan látszik, hogy a 2022-es népszámlálás összesített eredményei és a változás iránya, valamint mértéke tér el látványosan a más módszertanon alapuló értékektől. Tanulmányunk további részében arra keressük a választ, hogy milyen területi folyamatokat jeleznek a legutóbbi két adatfelvétel települési részletességű értékei a népszámlálási és az önkormányzati becslések tükrében.

Adatbázis és módszerek

Tanulmányunkban a 2011-es és 2022-es népszámlálások önbevalláson alapuló nemzetiségi adatait (a censusban „Cigány (roma) nemzetiséghez tartozó” népesség számát) elemezzük és hasonlítjuk össze az önkormányzatoktól származó becsült adatokkal. Előbbi bemutatása megtörtént a megelőző fejezetben, utóbbi esetében azonban indokolt tisztázni az adatgyűjtés módszertanát, mivel az elemzés eredményeinek értelmezése ennek hiányában korlátozott lehet, másrészt a saját adatgyűjtésünkön alapuló az országos eredmények publikálása először történik meg (Északkelet-Magyarországra már részeredményeket közre adtunk korábban – lásd. Pénzes et al. 2024).

A 2011-es népszámláláshoz időben társítható felmérésünk több hullámban zajlott le 2010 és 2013 között. A felmérés során minden magyarországi települést (és budapesti kerületet) telefonon megkérdeztünk az ott élő roma lakosság számáról, arányáról. Igyekeztünk minden település esetében a polgármesterrel, a jegyzővel, illetve valamelyik önkormányzati illetékessel egyeztetni (az esetek néhány százalékában a választadástól elzárkózó önkormányzatok helyett a helyi viszonyokra jól rálátó választadót kerestünk – pl. családsegítő, védőnő). Számos esetben a települési önkormányzat a roma kisebbségi (később nemzetiségi) önkormányzathoz irányított bennünket, ezekben az esetekben az onnan érkezett választ fogadtuk el az önkormányzat becslésének. A 2022–2024-ben zajló ismételt felmérés² során az önkormányzatoktól érkező információkat külön kezeltük a roma nemzetiségi önkormányzatok válaszaitól. A beérkező becslések jellemzően intervallumot jelentettek, így minimum és maximum értékeket is el tudtunk különíteni, de az elemzésekbe a középtételek kerültek, amelyeket a 2022-es népszámlálási lakónépességszámhoz viszonyítottunk.

Már a megelőző felmérés során egyértelművé vált, hogy az önkormányzati válaszok némi felülbecslést mutattak, amely a településméret növekedésével egyre kifejezettebb lett (Tátrai et al. 2017; Pénzes et al. 2018). Ez részben arra a sajátosságra vezethető vissza, hogy a nagyobb települések választadóinak kevésbé lehetnek átfogó és részletes ismeretei a helyi társadalomról és az etnikai viszonyokról (Virág 2010), így több esetben is összemosódtak az etnicitás és a szegénység kategóriái (jellemző, hogy egy szegregátum területén élő lakosságot vagy a hátrányos helyzetű népességet alapvetően romának minősítették, származástól függetlenül), illetve a roma-nem roma házasságok leszármazottjait is döntően romának tekintették. A leírt tényezők vezettek arra az eredményre, hogy ez a becslés lényegesen magasabb értékeket adott, mint a bemutatott másfajta klasszifikációs módszerek.

A vizsgált négy adatbázis – azaz a népszámlálási és az önkormányzati becsült adatok két időmetszetből származó adatai – esetében korrelációs számítást végeztünk a települési értékek felhasználásával (minden eredmény szignifikáns volt) (1. táblázat). A két eltérő karakterű adatsor statisztikai kapcsolata szorosnak tekinthető, a leginkább a két becsült adatsor korrelált egymással az eltérő időmetszet ellenére, amely lényegesen alacsonyabb volt a népszámlálási arányszámok esetében (ezzel is előre jelezve a 2022-es népszámlálás arányszámaiban felbukkanó megjelenő anomáliákat – lásd. később).

² A Debreceni Egyetem TTK Társadalomföldrajzi és Területfejlesztési Tanszékén több hullámban lebonyolított felmérésünkhöz komoly anyagi segítséget nyújtott az ÚNKP-22-5-DE-429 és ÚNKP-23-5-DE-492 pályázat támogatása.

1. táblázat

A roma lakosság népszámlálás és önkormányzati becslés alapján számított arányának Pearson-féle lineáris korrelációs együtthatói (r) Magyarország településeire számítva

Pearson linear correlation coefficient (r) measured by the settlement level ratio of Roma population from the census and the estimated local governmental datasets

	Népszámlálás 2011	Népszámlálás 2022	Önkormányzati becslés 2010- 2013	Önkormányzati becslés 2022- 2024
Népszámlálás 2011	1.000	0.783	0.844	0.847
Népszámlálás 2022	0.783	1.000	0.726	0.774
Önkormányzati becslés 2010-2013	0.844	0.726	1.000	0.880
Önkormányzati becslés 2022-2024	0.847	0.774	0.880	1.000

Forrás: a KSH népszámlálási adatai (2011 és 2022) és a DE felmérése alapján saját számítás

Elemzésünk során a területi csoportosításokat, aggregálásokat és komparatív számításokat végeztünk mind a két elemzett adata sor összevetésére, mind az elmúlt két időszak változásainak detektálására.

Eredmények

A hazai cigány népesség területi megoszlása vármegyei léptékben

A hazai cigányság területi megoszlásában egyértelműen látszik a nagytérégi megoszlás, amelyben Északkelet- és Délnyugat-Magyarországon koncentrálódik a roma népesség túlnyomó része (Cserti Csapó 2008).

2. táblázat

A roma lakosság megoszlása (%) és változása (százalékpont) Magyarország vármegyéiben a legutóbbi népszámlálási adatok és önkormányzati becslések alapján

Distribution of the Roma population among the Hungarian NUTS 3 counties (percent) and their changes (percentage points) by the recent census and local governmental estimated databases

Vármegyék	Népszámlálás			Önkormányzati becslések		
	2011	2022	Változás (százalékpont)	2010– 2013	2022– 2024	Változás (százalékpont)
Bács-Kiskun	3.59	3.93	+0.34	4.03	3.60	-0.43
Baranya	5.57	6.19	+0.62	5.21	4.72	-0.49
Békés	3.02	2.95	-0.07	2.37	2.49	+0.11
Borsod-Abaúj-Zemplén	18.52	18.03	-0.49	15.75	15.49	-0.26
Budapest	6.40	6.15	-0.24	13.78	14.11	+0.32
Csongrád-Csanád	1.58	1.70	+0.12	2.46	1.82	-0.64

Fejér	2.06	1.92	-0.14	2.10	2.38	+0.28
Győr-Moson-Sopron	1.10	1.29	+0.19	0.89	0.87	-0.01
Hajdú-Bihar	5.88	6.15	+0.27	5.54	6.40	+0.85
Heves	6.17	6.60	+0.42	4.21	4.74	+0.53
Jász-Nagykun-Szolnok	6.06	5.53	-0.52	6.23	6.67	+0.43
Komárom-Esztergom	1.38	1.50	+0.12	1.98	1.65	-0.33
Nógrád	4.91	5.16	+0.24	4.43	3.97	-0.47
Pest	6.57	7.03	+0.46	7.97	8.14	+0.17
Somogy	5.32	5.36	+0.04	3.53	3.98	+0.46
Szabolcs-Szatmár-Bereg	14.19	13.13	-1.06	11.84	12.41	+0.56
Tolna	2.87	2.83	-0.05	2.26	2.20	-0.07
Vas	0.83	0.89	+0.06	0.96	0.87	-0.09
Veszprém	1.68	1.53	-0.15	2.06	1.76	-0.31
Zala	2.30	2.14	-0.16	2.38	1.75	-0.62
Ország összesen	100,0	100,0	+0,0	100,0	100,0	0,0

Forrás: a KSH népszámlálási adatai (2011 és 2022) és a DE felmérése alapján saját számítás

A vármegyékre összesített adatok alapján a hazai roma lakosság közel fele Északkelet-Magyarországon élt (a legutóbbi népszámlálás alapján közel 55%-ban, az önkormányzati becslés szerint majdnem 50%-ban) (2. táblázat). A cigányság legnagyobb része Borsod-Abaúj-Zemplén vármegyében feltételezhető mindkét forrás alapján, ugyanakkor szerény csökkenést jeleznek az önbevallásból és az önkormányzati becslésből származó eredmények is. Mindkét adatforrás szerint a hazai roma közösség több mint 10%-a Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyében koncentrálódik, ugyanakkor az elmúlt több mint egy évtizedben lezajlott változás iránya sem egyezik meg.

3. táblázat

**A roma lakosság népességen belüli aránya (%) és változása (százalékpont)
Magyarország vármegyében a legutóbbi népszámlálási adatok és önkormányzati
becslések alapján**

The ratios of Roma population within the population in the Hungarian NUTS 3 counties (percent) and their changes (percentage points) by the recent census and local governmental estimated databases

Vármegyék	Népszámlálás			Önkormányzati becslések		
	2011	2022	Változás (százalékpont)	2010– 2013	2022– 2024	Változás (százalékpont)
Bács-Kiskun	2.17	1.67	-0.51	6.80	6.44	-0.35
Baranya	4.54	3.67	-0.87	12.11	11.84	-0.27
Békés	2.65	1.96	-0.68	5.79	6.99	+1.20
Borsod-Abaúj-Zemplén	8.50	6.08	-2.43	20.23	22.06	+1.83
Budapest	1.17	0.77	-0.40	6.96	7.42	+0.46
Csongrád-Csanád	1.19	0.91	-0.28	5.27	4.13	-1.14
Fejér	1.52	0.96	-0.56	4.38	5.04	+0.66
Győr-Moson-Sopron	0.77	0.58	-0.19	1.73	1.66	-0.07
Hajdú-Bihar	3.39	2.49	-0.90	8.98	10.93	+1.95

Heves	6.30	4.85	-1.45	12.05	14.72	+2.66
Jász-Nagykun-Szolnok	4.94	3.26	-1.67	14.13	16.62	+2.49
Komárom-Esztergom	1.43	1.05	-0.38	5.74	4.86	-0.88
Nógrád	7.65	5.94	-1.71	19.36	19.28	-0.08
Pest	1.70	1.11	-0.59	5.74	5.42	-0.32
Somogy	5.28	3.83	-1.45	9.71	12.03	+2.32
Szabolcs-Szatmár-Bereg	8.00	5.21	-2.79	18.42	20.79	+2.37
Tolna	3.93	2.85	-1.08	8.62	9.37	+0.74
Vas	1.02	0.75	-0.27	3.29	3.09	-0.20
Veszprém	1.50	0.96	-0.54	5.15	4.64	-0.51
Zala	2.57	1.72	-0.84	7.39	5.96	-1.44
Országosan	3.17	2.19	-0.98	8.85	9.24	+0.39

Forrás: a KSH népszámlálási adatai (2011 és 2022) és a DE felmérése alapján saját számítás

A leginkább szembetűnő eltérés Budapest esetében mutatkozik, mivel a népszámlálás alapján Magyarország cigányságának valamivel több mint 6%-a élt itt, csökkenő részesedést mutatva 2022-re, azonban az önkormányzati (ebben az esetben kerületi) becsült adatok fényében 14% fölé emelkedett a fővárosi roma népesség részesedése az országos összértékből. Figyelmet érdemelnek Pest vármegye értékei is, ahol az a datforrások alapján növekvő részesedéssel a 2020-as évekre a hazai cigányság 7-8%-a élhetett (Budapestet nem számítva a vármegyék rangsorában a 3. legnagyobb részesedést adva mindkét megközelítés szerint). Ez a tény pedig arra is felhívja a figyelmet, hogy a népszámlálási adatok tükrében a Közép-Magyarország nagyrégióban (Budapest és Pest vármegye együtt) élt Magyarország roma lakosságának több mint 13%-a, az önkormányzati becsült adatok szerint azonban több mint 22%-a. Előbbi összesítés elmarad a Dél-Dunántúl értékétől, utóbbi azonban több mint kétszeresét jelenti. Ez alapján feltételezhető, hogy a hazai cigányság regionális eloszlásában dinamikusán nő a központi térség részesedése, amely határozottan oldja a korábban karakteresebben megjelenő regionális kényszerűségeket.

A roma népesség lakosságon belüli arányának értékei a vármegyék esetében is karakteres különbségeket mutatnak (3. táblázat). A népszámlálások önbevallási adatai alapján közel 1 százalékpontos csökkenés következett be országos összesítésben (amely a cigányság esetében korábban említett közel egyharmados népességszám csökkenés következménye). Emiatt az országos átlagérték 2,19%-ra csökkent és minden vármegye visszaesést mutatott. A csökkenés mértéke korántsem volt egyenletes, de a legnagyobb mértékű változás Fejér, Veszprém, Pest, Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyékben és Budapesten következett be. A legkisebb mértékű – de így is jelentős – csökkenés Baranya, Nógrád és Heves vármegyékben körvonalazható. Mindennek ellenére a vármegyék sorrendje csak szerény mértékben változott, Borsod-Abaúj-Zemplénben élt a legnagyobb népességarányú (6,1%) roma lakosság, amelyet a 2. helyre előre lépő Nógrád, illetve a 3. helyre visszaszoruló Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegye követett. A népszámlálási önbevallási adatokon alapuló rangsor végén változatlanul Győr-Moson-Sopron és Vas vármegyék, valamint Budapest állt 2011-ben és 2022-ben.

Egészen más képet festenek az önkormányzati becsült adatokon a lakuló arányszámok (3. táblázat). 0,39 százalékpontos növekedéssel 2022–2024-re 9,24%-os országos roma népességarányt jelzett az összesített érték. A vármegyék rangsora szerény mértékben változott, ebben a listában is Borsod-Abaúj-Zemplén állt az első helyen, amelyet (az előbbihez képest fordított irányú változással) a 2. helyre érkező Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegye és Nógrád követett (előbbieket 20% fölé, utóbbi attól alig elmaradó népességaránnal). A rangsor végén, a legalacsonyabb roma lakosságaránnal ugyanúgy Győr-Moson-Sopron és Vas vármegyék álltak, de Budapest értéke a becsült adatok alapján a középmezőnybe került. Az önkormányzati becsült adatok alapján sejthető az az összefüggés, hogy a magasabb roma népességarányú vármegyékben figyelhető meg nagyobb mértékű aránynövekedés.

Roma népesség járási léptékű vizsgálata

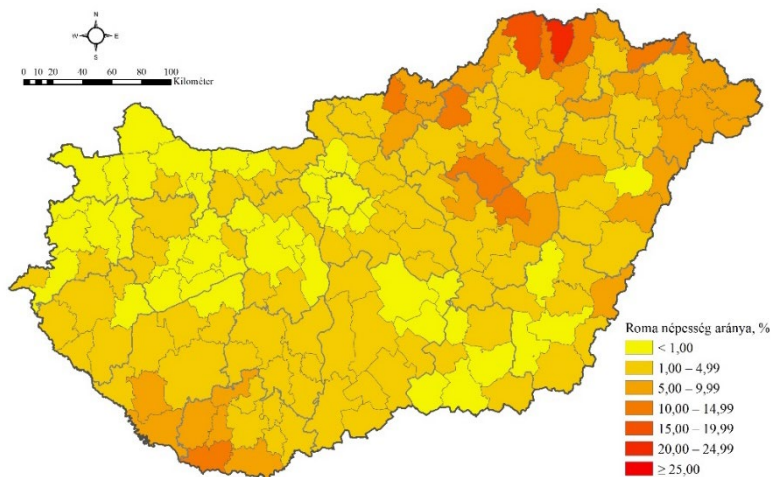
A járási léptékű összehasonlító elemzéssel a részletesebb területi mintázatok felvázolására teszünk kísérletet (ennek során Budapest kerületi adatait összevontuk). Korábbi elemzéseink (és természetesen a hivatkozott szerzők vizsgálatai) is rámutattak, hogy a vármegyéken belül nem csak markáns különbségek húzódnak a roma lakosság lakóhelyében, de ellentétes irányú folyamatok is megfigyelhetők az arányváltozás tekintetében (Pénzes et al. 2018). Nyilvánvalóan a részletes területi adatok lényegesen nagyobb különbségeket hordoznak.

A 2022-es népszámlálási adatok is jelzik a hazai cigányság korábbiakban már ismert területi jellemvonásait, azaz Délnyugat- és különösen Északkelet-Magyarország nagyobb súlyát (2. ábra). Egyértelműen kirajzolódik a határmenti külső perifériák nagyobb arányú roma népessége az érintett vármegyéken belül. Ez a jelenség sem újkeletű, ugyanakkor az előző népszámláláshoz képest bekövetkezett változások a legnagyobb roma népességarányú járásokban jelzik a – százalékpontban kifejezett – legjelentősebb visszaesést (3. ábra). Ennek oka azonban elsősorban a magas bázisérték hatása, azonban nehéz értelmezhető mintázatot felfedezni a járási értékek változásában (míg az Edelényi járásban a népszámlálás szerint is növekvő roma népességarány jelentkezett, miközben a szomszédos Szikszói járásban jelentős csökkenés mutatkozott – ugyanez a becsült adatok alapján egészen más trendet jelez). A járási értékek szerint dominánsan csökkenés volt megfigyelhető az országban (a térképeket azonos jelkúccsal rajzoltuk meg az összehasonlíthatóság érdekében). A legjelentősebb visszaesés (-6 százalékpontot meghaladó mérséklődés) a Sátoraljaújhelyi, a Szikszói, a Kunhegyesi, a Hajdúhadházi és a Vásárosnaményi járásban következett be az önbevallási adatok alapján, tehát részben a külső és belső periféria térségeiben. A 174 járást és Budapestet tekintve összesen 12 járásban volt emelkedés detektálható (a már említett Edelényi, valamint Hajdúböszörményi, Mórakalmi, Mosonmagyaróvári járásban a legnagyobb, de 1 százalékpont alatti mértékű).

2. ábra

A roma népesség aránya a járásokban a népszámlálási (2022) adatok alapján, százalék

The ratio of Roma population in the Hungarian districts by the census data (2022), percentage

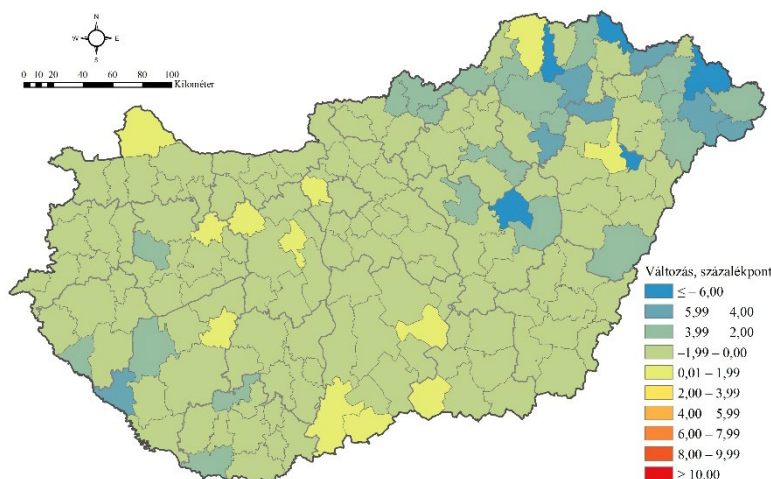


Forrás: a KSH népszámlálási adatai alapján saját szerkesztés

3. ábra

A roma népesség arányának változása a járásokban a népszámlálási adatok alapján (2011–2022), százalékpont

Changes in the ratio of Roma population in the Hungarian districts between 2011 and 2022 by the census data, percentage point

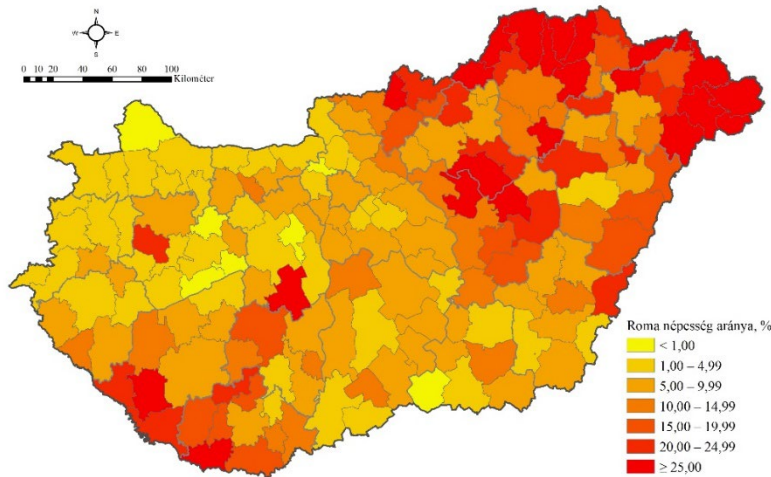


Forrás: a KSH népszámlálási adatai alapján saját szerkesztés

4. ábra

A roma népesség aránya a járásokban az önkormányzati becslés (2022–2024) alapján, százalék

*The ratio of Roma population in the Hungarian districts by the estimated data from the
local governments (2022–2024), percentage*

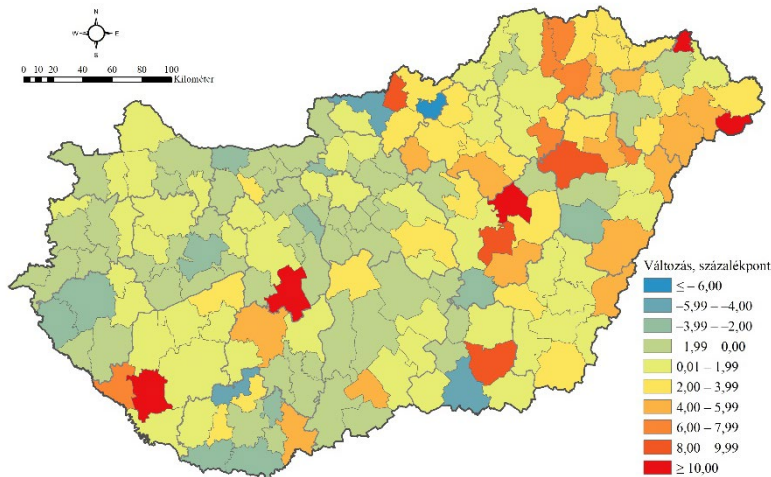


Forrás: a DE felmérése alapján saját szerkesztés

5. ábra

A roma népesség arányának változása a járásokban az önkormányzati becslések (2010–2013 és 2022–2024) alapján, százalékpont

*Changes in the ratio of Roma population in the Hungarian districts by the estimated data
from the local governments (2010–2013 and 2022–2024), percentage point*



Forrás: a DE felmérése alapján saját szerkesztés

4. táblázat

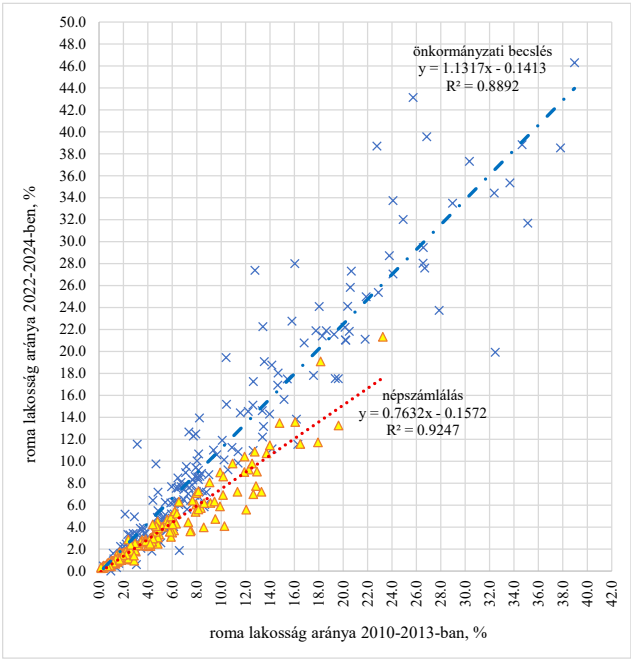
A legmagasabb roma népességarányú hazai járások és a romák aránya, %
Districts with the largest ratio of Roma population and their values, %

Rang-sor	Népszámlálás 2011		Népszámlálás 2022		Önkormányzati becslés 2010–2013		Önkormányzati becslés 2022–2024	
	járás neve	%	járás neve	%	járás neve	%	járás neve	%
1.	Encsi	23,2	Encsi	21,3	Encsi	39,0	Encsi	46,3
2.	Sziksói	19,6	Edelényi	19,1	Ózdi	37,8	Záhonyi	43,1
3.	Edelényi	18,1	Sellyei	13,6	Sellyei	35,1	Kunhegyesi	39,5
4.	Kunhegyesi	17,9	Hevesi	13,5	Hevesi	34,7	Hevesi	38,8
5.	Cigándi	16,5	Sziksói	13,3	Edelényi	33,7	Csengeri	38,7
6.	Sellyei	16,1	Kunhegyesi	11,7	Bátonyterenyei	32,5	Ózdi	38,5
7.	Hevesi	14,8	Cigándi	11,6	Cigándi	32,4	Mezőcsáti	37,3
8.	Gönci	14,0	Gönci	11,4	Mezőcsáti	30,3	Edelényi	35,4
9.	Szécsényi	13,7	Záhonyi	10,9	Nyírbátori	29,0	Cigándi	34,4
10.	Vásárosnaményi	13,3	Szécsényi	10,7	Sásdi	27,9	Szécsényi	33,7

Forrás: saját szerkesztés a KSH népszámlálási adatai és a DE felmérése alapján

6. ábra

A roma népesség járási arányának változása a népszámlálási (2011 és 2022),
valamint az önkormányzati becslések (2010–2013 és 2022–2024) alapján, %
Changes in the district level ratio of Roma population by the census data (2011 and
2022) and the estimated data from the local governments (2010–2013 and 2022–2024),
percentage



Forrás: a DE felmérése alapján saját szerkesztés

Az önkormányzati becslő adatok alapján lényegesen kontrasztosabb a kép, amelyen számos olyan járás látható, ahol a cigányság aránya meghaladta az egyhamados részesedést (4. ábra). Meglehetősen karakteresen különülnek el az elmaradott nagytérségek külső és belső perifériái. Az Encsi és a Záhonyi járásban már a 40%-ot is meghaladja a roma népesség becslő aránya. E szerint az adatsor szerint a növekvő értékű járasok vannak többségben (összesen 106 járás), amelyek között a Záhonyi, a Csengeri, a Sárbogárdi, a Kunhegyesi és a Nagyatádi járás esetében a roma népesség arányának emelkedése a 10 százalékpontot is meghaladta (5. ábra; 4. táblázat). A két eltérő adatforrás esetében mind a két vizsgált időszakban a legmagasabb értékekkel rendelkezett az Encsi, az Edelényi, a Hevesi és a Cigándi járás.

Összességében véve kijelenthető, hogy a roma népesség arányának változása mindkét megközelítésmód szerint arányosan következett be a járasok szintjén számolva, de ellenkező előjellel (6. ábra). Míg a népszámlálási adatok esetében a lineáris regressziós egyenes meredeksége a csökkenő értékeket jelzi a két vizsgált időpont között, az önkormányzati becslő adatok a növekedésre utalnak. Az egyenesek illeszkedése jónak mondható, de jelentősen szóródó értékek is jelentkeztek, amelyek az adatsorok kapcsán fellépő (részben a taglalt szubjektivitásból eredő) bizonytalanságra, egyúttal a következtetésekkel kapcsolatos óvatosságra hívják fel a figyelmet.

Roma népességarányok a településhierarchia és -szerkezet függvényében

A magyarországi roma népesség területi elhelyezkedésének egyik sajátága a kisebb településeken, községekben való nagyobb koncentráció (Havas 1999), amely egyúttal komoly területi hátrányt is jelent (Kertesi 2005, Nemes Nagy–Németh 2005; Pénzes–Demeter 2021).

5. táblázat

A roma lakosság és a teljes lakónépesség megoszlása Magyarország közigazgatási rang szerinti csoportjaiban, %³

Distribution of the Roma and total population among the administrative categories of the settlements in Hungary, %

közigazgatási rang	Népszámlálás 2011	Népszámlálás 2022	Önkormányzati becslés 2010–2013	Önkormányzati becslés 2022–2024	Lakónépesség 2011	Lakónépesség 2022
község, nagyközség	51.6	54.9	39.1	39.7	29.4	29.8
város	32.5	30.4	32.2	32.8	32.7	32.9
megyeszékhely, megyei jogú város	9.5	8.6	14.9	13.4	20.4	19.7
Budapest	6.4	6.2	13.8	14.1	17.4	17.5
Ország összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: a KSH népszámlálási adatai (2011 és 2022) és a DE felmérése alapján saját számítás

³ A 2024. január 1-én hatályos közigazgatási beosztás szerint

**A roma lakosság össznépességen belüli aránya (%) és változása (százalékpont)
Magyarország közigazgatási rang szerinti csoportjaiban**

The ratios of Roma population within the total population (percent) and their change (percentage point) in the administrative categories of the settlements in Hungary

közigazgatási rang	Népszámlálás 2011	Népszámlálás 2022	Változás	Önkormányzati becslés 2010–2013	Önkormányzati becslés 2022–2024	Változás
község, nagyközség	5.56	4.02	-1.54	11.70	12.30	+0.59
Város	3.15	2.02	-1.12	8.68	9.22	+0.54
megyeszékhely, megyei jogú város	1.48	0.95	-0.53	6.56	6.25	-0.31
Budapest	1.17	0.77	-0.40	6.96	7.42	+0.46
Ország összesen	3.17	2.19	-0.98	8.85	9.24	+0.39

Forrás: a KSH népszámlálási adatai (2011 és 2022) és a DE felmérése alapján saját számítás

Magyarország népességének közigazgatási rang szerinti csoportjaiban a községek és nagyközségek részaránya közelíti a 30%-ot, míg a megyeszékhelyek, megyei jogú városok részesedése egyértelműen csökkent – ennek a folyamatnak az ismételt megjelenő szuburbanizáció áll a háttérben (Bajmócy–Jakus 2023; Péntes 2024). A roma népesség esetében szignifikánsan magasabb a községekben, nagyközségekben élő aránya – az önkormányzati becslést adataknál 40%-hoz közelebbi részesedés, míg a népszámlálás 50%-nál is magasabb arányt tükröz (5. táblázat). Mindkét adatforrás esetében – a teljes népességarányhoz hasonlóan – növekszik a községekben-nagyközségekben élők aránya, amely meghaladja az országos változás mértékét. Ez a jelenség több okra vezethető vissza – elsősorban nem a szuburbanizáció áll a háttérben –, amelyek között fontos az a jelenség, hogy a kisebb településen élő cigányság nagyobb arányban vállalta az identitását a népszámlálások során, mint a nagyobb városokban élők. A 2022-es népszámlálás esetében a roma identitás felvállalásában érzékelhetően szerényebb mértékű visszaesés következett be a kisebb települések körében, mint országos átlagban. Mindemellett feltételezhető, hogy a legnagyobb települések részesedése csökkenő mértékű a cigányság megoszlásában, míg az a la csonyabb közigazgatási rangú településcsoport részesedése növekszik. A folyamatot nem a szuburbanizáció, hanem (részben) a kisebb települések felé való kiszorulás mozgatja (ezt a jelenséget jelen tanulmányban nem értékeljük, de korábbi tanulmányok megerősítették ennek relevanciáját) (pl. Váradi–Virág 2015; Péntes 2016), illetve az önkormányzati becslésekben bekövetkező korrekció is okozhatja a csökkenő részesedést a nagyobb települések esetében. Felmérésünk tapasztalatai szerint némileg árnyaltabb becslést adatakat szolgáltatnak különösen a nagyobb önkormányzatok, és többször adtak meg intervallumokat az előző vizsgálathoz képest (részben ebben látjuk annak okát, hogy mérséklődő értékek jellemezték a megyeszékhelyek csoportját). Tehát egyszerre feltételezhető egy létező jelenség, amelynek mértékét növeli a válaszokból következő szubjektív tényező.

7. táblázat

A roma lakosság és a teljes lakónépesség megoszlása a települések lakosságszám szerinti csoportjaiban, %

Distribution of the Roma and total population in the categories of settlements by population number in Hungary, %

Lakosságszám kategóriák	Népszámlálás 2011	Népszámlálás 2022	Önkormányzati becslés 2010–2013	Önkormányzati becslés 2022–2024	Lakónépesség 2011	Lakónépesség 2022
–499	7.19	8.19	5.32	4.96	3.11	3.05
500–999	10.31	11.09	7.46	7.68	5.31	5.11
1000–1999	17.84	18.46	13.21	13.46	8.93	8.79
2000–4999	21.18	21.46	16.84	17.46	14.33	14.63
5000–9999	10.61	10.44	9.85	9.90	9.21	9.39
10000–19999	11.18	9.52	11.03	11.03	11.57	11.74
20000–49999	7.52	7.81	9.68	10.45	12.46	12.47
50000–99999	2.70	2.54	4.28	3.84	6.98	6.89
100000–	5.08	4.34	8.56	7.12	10.71	10.39
Budapest	6.40	6.15	13.78	14.11	17.40	17.55
Ország összesen	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00

Forrás: a KSH népszámlálási adatai (2011 és 2022) és a DE felmérése alapján saját számítás

6. táblázat

A roma lakosság össznépességen belüli aránya (%) és változása (százalékpont) a települések lakosságszám szerinti csoportjaiban

The ratios of Roma population within the total population (percent) and their changes (percentage point) in the categories of settlements by population number in Hungary

Lakosságszám kategóriák	Népszámlálás 2011	Népszámlálás 2022	Változás	Önkormányzati becslés 2010–2013	Önkormányzati becslés 2022–2024	Változás
–499	7.34	5.87	-1.47	14.97	15.02	+0.05
500–999	6.15	4.74	-1.41	12.37	13.87	+1.50
1000–1999	6.34	4.60	-1.74	13.01	14.15	+1.14
2000–4999	4.69	3.21	-1.48	10.36	11.02	+0.65
5000–9999	3.65	2.43	-1.22	9.44	9.74	+0.30
10000–19999	3.06	1.77	-1.29	8.41	8.68	+0.27
20000–49999	1.91	1.37	-0.54	6.89	7.75	+0.85
50000–99999	1.23	0.81	-0.42	5.45	5.14	-0.31
100000–	1.50	0.91	-0.59	7.25	6.33	-0.91
Budapest	1.17	0.77	-0.40	6.96	7.42	+0.46
Ország összesen	3.17	2.19	-0.98	8.85	9.24	+0.39

Forrás: a KSH népszámlálási adatai (2011 és 2022) és a DE felmérése alapján saját számítás

A roma lakosság népszámlálások alapján mért össznépességen belüli aránya, valamint annak változása némileg ellentmond az előbbi feltételezésnek, azonban fontos hangsúlyozni, hogy a változás mértékét százalékpontban fejeztük ki, amely a lényegesen magasabb alapértékek miatt összességében véve kisebb mértékű csökkenést jelent az alacsonyabb hierarchiaszintű települések körében (6. táblázat). Ugyanakkor az önkormányzati becslések esetében szembevetendő, hogy minden kategóriában növekedés rajzolódik ki, a megyeszékhelyek, megyei jogú városok csoportját kivéve.

A települések lakosságszám szerinti csoportosításában a 2000 lakos alatti településkör a roma népesség közel 38%-át tömöríti a népszámlálás alapján és több mint 26%-át az önkormányzati becslés szerint a 2020-as években (7. táblázat). Ezek az értékek lényegesen magasabbak a településcsoport teljes népességből való részesedésénél. A kisebb településeken megjelenő nagyobb roma népességkoncentráció rámutat arra is, hogy az önbevallás összességében véve ezeken a helyeken nagyobb arányú, mint a nagyobb településeken. A szerény mértékben csökkenő teljes népességarány mellett a roma népesség növekvő részesedése emelhető ki a 2000 lakos alatti településeken.

A cigányság össznépességen belüli aránya hozzávetőlegesen igazodik a településmérethez, a kisebb méretű településeken jellemzően magasabb a roma népességarány (6. táblázat). A két különböző adatforrás között több mint kétszeres különbség adódott, az önkormányzati becslések adták a 15%-ot is meghaladó népességarányt a 500 lakos alatti települések esetében. A becslött értékek azt jelzik, hogy a nagyobb városokban és Budapesten is valamelyest magasabb – de még országos átlag alatti – a roma népességarány, mint az 50.000 és 100.000 lakosú településeken. Nem meglepő módon a népszámlálások alapján csökkentek az arányok 2022-re, addig a becslött adatok szerint döntően növekedés zajlott le – kivéve az 50.000 főnél népesebb városokat (Budapest kivételével), ahol valószínűsíthető a csökkenő népességarány (de a már említett szubjektív tényező is közre játszhat az érték változásában). A legdinamikusabb – 1 százalékpont feletti – növekedés a 2000 lakos alatti településcsoportban zajlott le, de Budapest arányváltozása sem elhanyagolható.

Összegzés

A magyarországi roma népesség növekvő számának és népességen belüli emelkedő részarányának korábbi trendjeit törte meg a 2022-es népszámlálás önbevalláson alapuló településekre összesített adata. Tanulmányunkban igyekeztünk ennek területi következményeit feltárni, szem előtt tartva azt fontos szempontot, hogy a népszámlálási adatok – annak ellenére, hogy az eredményeik nem illeszkednek az előzetesen várható mintázatba – az önbevallást jelentő etnikai vizsgálatok legfontosabb forrását jelentik. Ily módon, a kinyert területi sajátosságok az identitás felvállalásának tükröképét jelentik. Az önkormányzati becslésen alapuló külső minősítés pedig szintén korlátok között értelmezhető. Mindezek alapján néhány megállapítás tehető.

Az adatok alapján kirajzolódik, hogy Északkelet-Magyarország egy része növekvő mértékben koncentrálja a hazai cigányságot, miközben a Dél-Dunántúlon nem látszik egyértelműen ez a folyamat. Budapest szerepe szintén homályos, az önkormányzati becslött adatok alapján a főváros részesedése is növekszik. A változások alapján a kisebb, községi rangú településeken lehet számolni a roma népesség növekvő koncentrációjával,

ugyanakkor nem egy esetben a népszámlálási és az önkormányzati becsült adatok eltérő trendeket jeleznek a 2010-es évektől.

A járásokra aggregált adatok azt sejtetik, hogy a roma lakosság településen belüli aránya ott növekszik nagyobb mértékben, ahol a kiinduló időszakban is jelentős részesedést képviseltek. Ezek a területek pedig jelentős részben hazánk elmaradott térségeivel mutatnak átfedést.

Vizsgálataink során természetesen számos kérdés merült fel, amelyek körül járása, adekvát elemzése akár további tanulmányok alapját jelenthetné. Ezek egy része interdiszciplináris megközelítést igényelhet az erősen területi aspektusú keretek helyett.

Köszönetnyilvánítás

Pénzes János kutatásait a Magyar Tudományos Akadémia Bolyai János Kutatási Ösztöndíja támogatta.

Kovács Dávid kutatása „a Kulturális és Innovációs Minisztérium EKÖP-24-3 kódszámú Egyetemi Kutatói Ösztöndíj Programjának a Nemzeti Kutatási és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült”.

IRODALOM

- BAJMÓCY P.–JAKUS I. (2023): A szuburbanizáció szakaszai, és azok térbelisége Magyarországon. *Településföldrajzi tanulmányok* 12 (1–2): 29–45.
- BASSA L.–BELUSZKY P.–DÖVÉNYI Z.–TÓTH J. (1989): X. Népeség, települések, lakás- és közműellátottság. In: Pécsi M. (főszerk.): *Magyarország Nemzeti Atlasza*. Kartográfiai Vállalat, Budapest, 103–144.
- CSEPELI, GY.–SIMON, D. (2004) Construction of Roma Identity in Eastern and Central Europe: Perception and Self-identification. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 30 (1): 129–150. <https://doi.org/10.1080/1369183032000170204>
- CSERTI CSAPÓ T. (2008): Területi-szociológiai jellemzés a magyarországi cigány népesség körében In: FORRAY R., K. (szerk.): *A magyarországi cigány/roma közösségek* pp. 75–109., PTE BTK NI Pécs
- FOSZTÓ L. (1997): Ki a cigány? Az etnikai identitásokról. *Keresztény Szó* 4: 26–29.
- HABLICSEK L. (2007): Kísérleti számítások a roma lakosság területi jellemzőinek alakulására és 2021-ig történő előrebecslésére *Demográfia* 50 (1): 7–54.
- HABLICSEK, L. (2008): The development and the spatial characteristics of the Roma population in Hungary. Experimental population projections till 2021 *Demográfia* 51 (5) English Edition: 85–123.
- HABLICSEK L.–HABLICSEKNÉ RICHTER M.–LÁNGI T. (2019): A magyarországi romák népességszámának prognózisa regionális szinten 2061-ig *Competitio* 18 (1–2): 39–74. <https://doi.org/10.21845/comp/2019/1-2/2>
- HAVAS G. (1999): A kistelepülések és a romák. In: Glatz F. (szerk.): *A cigányok Magyarországon. Magyarország az ezredfordulón*. pp. 163–204. Budapest. MTA.
- HORVÁTH, I.–KISS, T. (2017): Ancheta expertilor locali privind situatia romilor pe unitati administrative teritoriale. In: Horváth, I. (ed.): *Raport de Cercetare SocioRoMap – O cartografiere a comunităților de romi din România*. Editura ISPMN, Cluj-Napoca, 13–189.
- KAPITÁNY B.–BÁLINT L.–MURINKÓ L.–ŐRI P.–PAKOT L.–VÁRNAINÉ ANEK Á. (2014): *Becslések a „roma kötődésű” népesség számáról és területi elhelyezkedéséről a 2011. évi népszámlálás adatai alapján II: „roma kötődésű” népesség becslése, adatsorok*. A KSH Népeségtudományi Kutatóintézet elemzései az Emberi Erőforrások Minisztériuma részére. KSH NKI, Budapest.

- KEMÉNY I.–JANKY B. (2003): A cigány nemzetiségi adatokról. *Kisebbségkutatás* 12 (2): 309–315.
- KEMÉNY I.–JANKY B.–LENGYEL G. (2004): *A magyarországi cigányság 1971-2003*. Budapest. Gondolat Kiadó–MTA ENKI.
- KERTESI G. (2005): Roma foglalkoztatás az ezredfordulón – a rendszerváltás maradandó sokkja. *Szociológiai Szemle* 15 (2): 57–87.
- KERTESI G.–KÉZDI G. (1998): *A cigány népesség Magyarországon*. Socio typó, Budapest
- KOCSIS K.–KOVÁCS Z. (1991): A magyarországi cigánynépesség társadalomföldrajza. In: Utasi Á.–Mészáros Á. (szerk.): *Cigánylét*. MTA Politikai Tudományok Intézete, Budapest, 78–105.
- KOCSIS K.–TÁTRAI P. (2021): Etnikum, nyelv. In: Kocsis K. (főszerk.): *Magyarország Nemzeti Atlasza - Társadalom*. CSFK Földrajztudományi Intézet, Budapest, 70–77.
- LADÁNYI I.–SZELÉNYI I. (2000): Ki a cigány? In Horváth Á. – Landau E. – Szalai J. (szerk.) *Cigánynak születni. Tanulmányok, dokumentumok*. Budapest: Aktív Társadalom Alapítvány – Új Mandátum Könyvkiadó, 179–191.
- LADÁNYI J.–SZELÉNYI I. (2004): A kirekesztettség változó formái. Napvilág Kiadó, Budapest
- LADÁNYI J.–VIRÁG T. (2009): A szociális és etnikai alapú lakóhelyi szegregáció változó formái Magyarországon a piacgazdaság átmeneti időszakában. *Kritika: társadalomelméleti és kulturális lap* 38 (7–8) 2–8.
- MORAUSZKI A.–PAPP Z. A. (2014): Nemzetiségi revival?: Magyarország nemzetiségei a 2011. évi népszámlálás megváltozott módszertana tükrében. *Kisebbségkutatás* 23 (3): 73–98.
- MUŠINKA, A.–ŠKOBLA, D.–HURRLE, J.–MATLOVIČOVÁ, K.–KLING, J. (2014): *Atlas rómskych komunit na Slovensku 2013*. UNDP, Bratislava
- NEMES NAGY J.–NÉMETH N. (2005): Az átmeneti és az új térszerkezet tagoló tényezői. In: Fazekas K. (szerk.): *A hely és a fej. Munkapiac és regionalitás Magyarországon*. pp. 75–137. Budapest. MTA KTI.
- OBÁDOVICS CS. (2022): A magyarországi, "roma kötődésű" népesség előreszámítása 2050-ig. *Demográfia* 65 (2–3): 279–309. <https://doi.org/10.21543/Dem.65.2-3.7>
- PÁSZTOR I. Z. –PÉNZES J. (2012): Foglalkoztatási krízis és jövedelmi periferalizálás Északkelet-Magyarországon a roma népességi arányok tükrében *Területi Statisztika* (52) (4): 353–371.
- PÉNZES J. (2016): A cigányság területi-települési viszonyai Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyékben. – In: Roma népesség Magyarország északkeleti határterületén (szerk. Szilágyi F.–Pérez J.), (ISBN 978-606-8156-74-3) Partium Kiadó, Nagyvárad. pp. 9–47.
- PÉNZES J. (2024): A magyarországi belföldi vándorlás néhány területi jellemzője, 1990–2022. *Területi Statisztika* 64 (6): 779–800. DOI: <https://doi.org/10.15196/TS640604>
- PÉNZES J.–APÁTI N.–BALÁZS D.–KOVÁCS D.–PÁSZTOR I. Z. (2024): A roma népesség száma Északkelet-Magyarországon – területi sajátosságok a legutóbbi adatok tükrében. *Tér és Társadalom* 38 (3): 78–94. <https://doi.org/10.17649/TET.38.3.3599>
- PÉNZES, J.–DEMETER, G. (2021): Peripheral areas and their distinctive characteristics: The case of Hungary *Moravian Geographical Reports* 29 (3): 217–230. <https://doi.org/10.2478/mgr-2021-0016>
- PÉNZES J.–TÁTRAI P.–PÁSZTOR I. Z. (2018): A roma népesség területi megoszlásának változása Magyarországon az elmúlt évtizedekben. *Területi Statisztika*, 58 (1): 3–26. <https://doi.org/10.15196/TS580101>
- SZABÓ L. (2022): Előszó a „Roma népesedési viszonyok, 1990–2011” tematikus különszámhoz *Demográfia* 65 (2–3): 101–114. <https://doi.org/10.21543/Dem.65.2-3.1>
- SZUHAY P. (1997): Akiket cigányoknak neveznek – akik magukat romának, muzsikusként vagy beásnak mondják. *Magyar Tudomány* 42 (104) (6): 656–678.
- TÁTRAI P. (2014): Etnikai folyamatok Magyarországon az ezredforduló után. *Területi Statisztika*, 5., 506–523.
- TÁTRAI P.–PÁLÓCZI Á.–PÁSZTOR I. Z.–PÉNZES J. (2017): Etnikai besorolási gyakorlatok. A cigányság külső kategorizálását befolyásoló tényezők *Socio.hu* 7 (2): 45–65. <https://doi.org/10.18030/socio.hu.2017.2.45>
- VÁRADI M. M.–VIRÁG T. (2015): A térségi kirekesztés változó mintái vidéki terekben. *Szociológiai szemle* 25 (1): 89–113.
- VIRÁG, T. (2006): The regional ghetto *Review of Sociology of the Hungarian Sociological Association* 12 (1): 51–70.
- VIRÁG T. (2010): *Kirekesztve: falusi gettók az ország peremén*. Akadémiai Kiadó, Budapest

INTERNETES IRODALOM

- Atlas rómskych komunit (2019): <https://www.romovia.vlada.gov.sk/atlas-romskych-komunit/atlas-romskych-komunit-2019/?csrt=3839424747907424491> (letöltve: 2025. május 30.)
- KSH népszámlálás: <https://www.nepszamlalas.hu> (letöltve: 2024. június 11.)